

1.14 Hitta handlingar om medaljer och ordnar

Militära medaljer och utmärkelser har funnits i flera hundra år. Ordnar har i huvudsak tilldelats officerare, medan medaljer tilldelats manskapet. Man kunde få dem antingen för tapperhet i fält eller för lång och trogen tjänst.

Svärdsorden är Sveriges äldsta orden. Den instiftades 1748 av Fredrik I. Orden tilldelades svenska officerare för tapperhet och framstående tjänst i krigstid samt för långvarig och gagnande verksamhet i krigsmakten i fredstid.

Svärdstecknet instiftades 1850 och kompletterade Svärdsorden. Den tilldelades underofficerare som varit i tjänst minst 16 år.

Svärdsmedaljen instiftades 1850 och kompletterade Svärdsorden. Den utdelades till manskap som korpraler, konstaplar, båtsmän och matroser. Medaljen delades ut till det manskap som tjänstgjort i krigsmakten under minst 16 år.

Vår första **tapperhetsmedalj** kom inte förrän 1761. Den delades ut till svårt sårade som deltagit under Pommerska kriget 1757-1762. Några förteckningar över vilka som fick denna medalj verkar inte finnas. Vår nästa tapperhetsmedalj instiftades av Gustav III 1789. Tapperhetsmedaljen fanns för såväl tapperhet i fält och tapperhet till sjöss. Den var präglad i silver och avsedd för underofficerare och manskap. Det var inte förrän under Gustav IV Adolfs tid medaljen präglades i guld, och därefter även delades ut till officerare.

Svensksundsmedaljen. Gustav III lät även prägla tre heders- och minnesmedaljer över segrarna vid Fredrikshamn och Svensksund 1790. Oftast nämns de tre medaljerna (en för segern i Fredrikshamn 15 maj, en för segern i Svensksund 9-10 juli samt en medalj för de som deltog vid båda segrarna) som Svensksundsmedaljen. Medaljen var ingen belöning för tapperhet eller andra militära meriter, utan ett hederstecken på att man varit med vid den aktuella segern.

Hoglandstecknet. 1790 fick också storamiralen hertig Karl tillstånd att prägla sitt enskilda heders- och förtjänstmärke, det så kallade Hoglandstecknet, som kom att ha samma kategorier som tapperhetsmedaljen.

Karl XIV Johan-medaljen instiftades av Oscar I och delades ut till alla officerare och civilmilitärer i armén och flottan som deltagit i kronprins Karl Johans fälttåg i Tyskland och Norge 1813-1814.

Från och med 1800-talets början hade en person som hedrats med någon medalj, möjlighet att lyfta så kallad medaljpension. Ofta är det just handlingar runt dessa medaljpensioner man hittar.

Var finns källmaterialet?

Var kan man då träffa på handlingar som rör ovanstående medaljer? Uppgifterna är mycket spridda och återfinns på många ställen i Krigsarkivets arkivbestånd. För enkelhetens skull bör man i första hand gå till de arkiv som innehåller listor och förteckningar över medaljörer.

I Lantförsvarets kommandoexpeditioners arkiv, E XXVI, Handlingar rörande ordnar och medaljer, finns listor med förslag till utdelande av ordnar och medaljer för tiden 1840-1936. I huvudsak rör det svärdsmedaljörer, utdelning av den s.k. Karl XIV Johan-medaljen samt uppgifter om manskapet som deltagit fälttåget 1813-1814.

I Generaladjutantens arkiv D II:1-2 finns de tidigare uppgifterna om medaljpensionärer åren 1816-1833.

Arkivet för Direktionen för konungens militärhospitals- och medaljfonder, D I Militärhospitals- och medaljfonderna, innehåller namnrullor på de som erhållit pension från medaljfonden 1816-1981. Fondens avkastning delades ut till underofficerare och meniga som fått silvermedalj för tapperhet i fält och dessutom deltagit i krig under Karl XIV Johan.

Information om medaljpensionärerna kan också påträffas i regementsarkiven. Där söker man företrädesvis handlingarna hos regementsexpeditionen eller regementsskrivaren. Uppgifterna kan finnas bland rullor och bland regementets årsräkenskaper (verifikationer, allegat, förslag). Förteckningarna bland dessa räkenskaper skulle enligt författningarna ta upp orsaken till att respektive person fått motta medaljen. Bland nämnda handlingar finns i regel en hel del uppgifter om svärdsmän och svärdsmedaljörer och ganska ofta bildar dessa handlingar egna serier i arkivet.

Exempel:

Kronobergs regemente

Regementskrivaren

G V, Räkenskaper, Svärds- och medaljpensioner 1850-1880t

I samlingarna "Krigshandlingar" finns det ytterligare en möjlighet att hitta listor över medaljpensionärer.

Exempel:

Kriget i Tyskland 1813-1814

Volym 18, Handlingar 1813-1814 bl a rörande medaljer

Förutom arkivhandlingar finns en hel del sammanställningar av medaljörer i olika skrifter. Christoffer von Warnstedt har till exempel avhandlat medaljörer vid olika förband och även gjort listor över dem. I skriften Forum Navale nr 29 redogörs för vilka som fick medalj vid Kriget till sjöss 1788-1790.

Warnstedt, Christopher von:

Tapperhetsbelöningar. Kgl Smålands husarregemente (Eksjö, 1975)

Tapperhetsmedaljer med redovisade bedrifter. Släkthistoriskt forum 1993

Kungl svenska tapperhetsmedaljer – sällsynta och okända i våra dagar.

Släkthistoriskt forum 1992

Tapperhetsmedaljerande vid Kungl. Göta artilleriregemente åren 1813-1820 (Göteborg, 1971)

Tapperhetsmedaljörer vid Smålands lätta Dragonregemente 1789-1814

Stockholm, 1948

Smålandskavalleriets tapperhetsbelöningar. Stockholm: Sveriges släkthistoriska och heraldiska samf., 1977 ; (Ek